

تحلیل نوینی از

زمان، خاطره

و

انحیث

دکتر منوچهر ذاکر

سر شناسه	ذاکر، منوچهر، ۱۳۵۰-
عنوان و نام پدیدآور	تحلیل نوینی از زمان، خاطره و هویت/ منوچهر ذاکر.
مشخصات نشر	تبریز: نشر اختر، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	۱۱۵ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۴۸۶-۳۹۸-۸-
وضعیت فهرست نویسی	فیا :
موضوع	زمان :
موضوع	time:
موضوع	یادآوری (روانشناسی)
موضوع	Recollection (Psychology):
موضوع	هویت :
موضوع	Identity (Philosophical concept):
رده بندی نگره	BD۶۳۸ :
رده بندی دیوید	۱۱۵ :
شماره کتابشناسی : لی	۶۱۹۲۲۸۳ :

نشر اختر

تحلیل نوینی از زمان، خاطره و هویت

دکتر منوچهر ذاکر

ناشر: نشر اختر

چاپ اول ۱۳۹۹ • ۱۱۵ صفحه • قطع رقعی • ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۸۶-۳۹۸-۸-

تبریز- اول خیابان طالقانی، روبروی مصلی

تلفن: ۰۹۱۴۱۱۶۶۸۹۷ و ۰۴۱-۳۵۵۵۵۳۹۳

قیمت: ۳۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

پیشگفتار	۵
۱- زمان فیزیکی	۱۰
۲- زمان ذهنی	۱۷
۳- زمان حال	۲۹
۴- زمان روانشناختی و زمان شخصی	۴۲
۵- زمان اجتماعی و ذریعۀ گفتمان جامعه	۵۳
۶- پارادایم دینی زمان در اندیشه اسلامی	۵۹
۷- ورود به بحث خاطره	۶۷
۸- خاطره در آراء موريس هالبواکس و پل لیکر	۷۲
۹- تحلیلی از مفهوم و نظریات هویت	۸۶
۱۰- مفهوم خاطره و نظریه هویت بر پایه خاطره و رسالت	۹۲
۱۱- گریزی بر مسئله فراموشکاری ایرانیان	۱۰۰
۱۲- معماری زمان حال و خصلت انتقادی آن	۱۰۸

پیشگفتار

هر موقع صحبت از ماهیت زمان و پیچیدگی‌هایش می‌شود، کلام مشهور سنت آگوستین از کتاب اعترافات وی^۱ به خاطرمان می‌آید «زمان چیست؟ مادام که کسی از من نپرسد، می‌دانم چه است. اگر بخواهم آنرا توضیح دهم، نمی‌دانم». زمان مرموز و گریزان است، زیرا دالّ بر مدلول معینی نیست و از حیث معناشناسی نمی‌توان آنرا به محدوده‌ای از معانی و مفاهیم مقید کرد، ولی در عین حال ریشه‌هایش همه جا هست و همواره ذهن بشر را به خود جلب کرده است. تصور کنید تمام مظاهر مرتبط با زمان را از مجموعه واژگان و افعال یک زبان محاوره‌ای حذف کنیم، واژه‌های زیادی از آن زبان باقی نمی‌ماند. به دلیل همین ویژگی‌ها، زمان یکی از مبانی مفاهیمی است که وسیع‌ترین حجم مطالعات از فیزیک گرفته تا روانشناسی و الهیات را به خود مشغول داشته است. در دهه‌های اخیر، پرسش‌های مربوط به زمان در حوزه‌های روانشناسی شناختی^۲ و عصب‌شناسی شناختی^۳ مطالعه می‌شوند. به همه اینها جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی زمان را نیز بیافزایید. نگاهی به گستردگی معنا و مفهوم زمان در هر یک از این حوزه‌های پژوهشی نشان می‌دهد واژه زمان، چترواره ایست که همه این مباحث

^۱ اورلیوس آگوستینوس، اعترافات آگوستین قدیس (ترجمه افسانه نجاتی)، تهران: پیام امروز، ۱۳۸۲.

^۲ Cognitive psychology

^۳ Cognitive neuroscience

ناهمگن و دور از هم و در عین حال مرتبط را گرد آورده است. جنبه‌های گوناگون زمان وسیعاً در ساحت‌های مختلف معارف بشری مطالعه شده است که قدمتی بالغ بر دو و نیم هزاره دارد. حتی در برخی از کشورها موسسات و مراکز علمی مختص پژوهش در باب زمان مشغول فعالیت هستند.^۱ با وجود اهمیت این دیدار صرف مطالعات زمان، متأسفانه در ایران با فقر مطالعاتی در باب زمان مواجه هستیم. ظاهراً در عموم و خواص در ایران اینست که زمان موضوعی بسیار کلی بوده و بیشتر تحلیل و مطالعه نیست. این در حالیست که در دهه‌های اخیر مطالعات زمان مجدداً متحول شده است و به عنوان مثال برخی از منتقدین نظام سرمایه‌سالاری،^۲ از حیث مقولات و ارزش‌های زمانی، کارکرد این نظام را به چالش می‌کشند.^۳ هدف از مباحث و مطالعات زمان، صرفاً جذابیت مفهوم مرموز زمان و تحلیل مفهومی و فلسفی مقولات زمانی نیست؛ همانطور که کمیت زمان یکی از توانمندترین و قابل استنتاج‌ترین مفاهیم برای صورت‌بندی و تحلیل پدیده‌های طبیعی و دینامیک در طبیعت است. مباحث مرتبط با زمان، زبانی به جرئت منحصرنفرد، برای فهم و تحلیل فنی موضوعات در

^۱ به انجمن بین‌المللی مطالعات زمان و لینکهای متعدد آن مراجعه کنید:

<http://www.studyoftime.org>

^۲ به عنوان مثال می‌توان به برخی از آثار روبرت کورتس (Robert Kurtz) متفکر انتقادی و ژرف

اندیش آلمانی اشاره کرد که بحث مصادره شدن زمان توسط نظام سرمایه‌سالاری را پیش کشیده است:

<https://libcom.org/history/expropriation-time-robert-kurtz>

روانشناسی و فرهنگ از قبیل نحوه فکر و تصمیم گیری، شرایط کنش ذهنی و تجربه عملی افراد و روابط میان فردی به وجود می آورد. در واقع مفاهیم زمانی برای مطالعات فرهنگی و انسانی، همان ارزشی را داراست که زمان در نظریه های فیزیکی و علوم تجربی دارد. انگیزه کتاب حاضر نیز از همین منظر است و به نوبه خود قابلیت های مفاهیم زمانی در تحلیل مسائل فرهنگی و اجتماعی را گسترش می دهد.

در این رساله کوچک، طی زنجیره ای پیوسته از مطالب، چند جنبه مختلف از زمان علی الخصوص مباحث از جنبه های روانشناسی، اجتماعی و فرهنگی زمان مورد بررسی قرار می گیرد. ابتدا با مفهوم زمان عینی که در فیزیک مطرح است، شروع کرده و ضمن نقد آن وارد جنبه های ذهنی زمان می شویم. مفهوم زمان حال تاکنون مورد توجه و تحلیل جدی قرار نگرفته و در حقیقت کم لطفی شده است. در بخش زمان حال با بهره گیری از مفاهیم روانشناختی و فضیلت گونه، دو پارادایم برای زمان حال موسوم به پارادایم فرهنگی اینجا و اکنونی و پارادایم وفاداری و عهد افکندن معرفی می کنیم که اهمیت این زمان حال را هم در مطالعات زمان و هم برای فرهنگ و روانشناسی نشان می دهد. این بخش یکی از بکرترین قسمت های کتاب است. علاوه بر این موضوع، پارادایم های زمان حال، همچنین نشان می دهند مفهوم زمان حال، از ویژگی های روانشناختی کنش ها و تجربیاتی که در لحظه جاری اکنون انجام می شوند، جدایی ناپذیر

است. در بخش زمان روانشناختی بعضی از پرسش‌های مربوط به زمان ذهنی را بر حسب مقولات روانشناسی شناختی و نظریه حافظه پاسخ می‌دهیم. زمان اجتماعی و ضرب‌آهنگهای جامعه، سازوکاری هژمونیک در جامعه ایجاد می‌کند که زمان روانشناختی افراد جامعه را تحت فشار می‌گذارد. تأثیر هژمونیک به این منتهی است که اتحاد جامعه بایستی زمان روانشناختی و فردی خود را با ضرب‌آهنگ جامعه کرک کنند. بعد از شرح این موضوع، وارد پارادایم دینی زمان، تقابل این دینی، آئین‌های مکانی و توتمیستی با توسل به استعاره نبرد زمان و مکان می‌شود. در ادامه کتاب به مبحث مهم خاطره و کاربردهایش در هویت بابی گروهی اختصاص دارد. نخست به مرور آراء موريس هالبواکس و پُل ریکور در این زمینه می‌پردازیم. سپس نظریه‌ای برای هویت موسوم به هویت بخشی بر پایه خاطره و رسالت معرفی کرده و - بگانه آنرا در نظریه‌های هویت ارزیابی می‌کنیم. مطالب مختصری را به موضوع مهم وای کمتر پرداخته شده فراموشکاری ایرانیان اختصاص می‌دهیم. کتاب با بحث مفصلی در زمان حال و جنبه‌های انتقادی مطالعات زمان به پایان می‌رسد. یادداشت‌ها و مراجع مربوطه، به صورت زیرنویس در صفحات درج شده است. در مجموع، معاونت حائله با خاطره، مبحث هویت بر پایه خاطره، تحلیل دقیق مفهوم زمان حال و معماری زمان حال، از جمله موضوعاتی هستند که برای اولین بار در این کتاب کوچک عرضه می‌گردد. معماری زمان حال در عین حال واجد توصیه‌ها و درس‌هایی

تحلیل نوینی از زمان، خاطره و هویت / ۹

برای برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی بوده و چارچوبی نظری برای نقد سیاست‌های فرهنگی و اجتماعی کشورها به ویژه ایران که نیازمند آنست، ایجاد می‌کند.

منوچهر ذاکر

استاد محام دانشگاه تحصیلات تکمیلی علوم پایه زنجان - زمستان ۱۳۹۸

www.ketab.ir